

Uroen

kan nogle gange bo i barnet selv!

Hvordan skelner man mellem børn, som har neurologiske problemer og børn med almindelige, opvækstrelaterede problemer? Og hvorfor skal de behandles forskelligt, hvis pædagogikken skal lykkes? Selv om undersøgelserne i artiklen er foretaget i folkeskolen, har de stor relevans for daginstitutioner

Af Ann-Elisabeth Knudsen, lektor, forfatter og hjerneforsker

Undervisningsministeriet foranstaltede i 1996-97 en landsdækkende undersøgelse af urolige elever i folkeskolens almindelige klasser varetaget af Niels Egelund og Kim Foss Hansen, og resultaterne blev offentliggjort i 1998.¹ Tallene er siden blevet bekræftet igen i 2005 i en undersøgelse, som DR nyheder foranledigede af, hvor meget AKT-børn "fylder" i klasselokalet.² Undersøgelsen i 1998 konkluderede på baggrund af 20% af samtlige danske folkeskoleelever at:

- 61% af skolens elever aldrig forstyrrer undervisningen,
- 29% lejlighedsvis forstyrrer undervisningen,
- 10% er mere eller mindre konstant forstyrrende - heraf cirka 2% konstant forstyrrende og cirka 1% så forstyrrende, at lærerne ønsker dem væk fra den almindelige undervisning. (Den ene procent er omregnet omkring 5000 danske børn!)

Spørgsmålet til den daværende undervisningsminister lød: "Hvad agter undervisningsministeriet

¹ (Her refereret efter "Skolens blinde øje", 2000, af Anegen Trillingsgaard).

² (se også www.dr.dk/nyheder/indland/2005/12/11/202025.htm).

at foretage sig for at skaffe bedre undervisningsbetingelser i folkeskolens normalklasser, herunder ro og almindelig god og social opførsel?" Hvad svaret dengang var, er jeg faktisk lidt usikker på, men debatten er taget op igen med fornyet styrke og nye ministre.

Nu synes tidens debat at mene – med en ny statsminister i spidsen – at moderne børns ændrede opvækstvilkår i sig selv er begrundelse for en "ændret" og altså også en del mere urolig børnekarakter, og at vi skal passe meget på ikke at "sygeligøre" eller "stemple" børnene, blot fordi de har andre kompetencer, end vi havde, da vi gik i skole.

Men det faktum, at 23% af DR Nyheders adspurgte skoleledere mente, at omfanget af AKT-børn havde nået et niveau, hvor det var decideret skadeligt for undervisningen, er bekymrende. Og en væsentlig del af baggrunden for situationen er, at regering, amter og kommuner i en årrække har satset på, at børn med vanskeligheder af den ene eller anden art får en skolegang i helt normale klasser i grundskolen. Brugen af specialklasser og -institutioner skal begrænses, og børnene skal så vidt muligt blive i den almindelige folkeskole.

Specialundervisning eller rummelighed

Jeg er sikker på, at der ligger mange smukke tanker bag kravet om, at lærere og pædagoger skal blive bedre til at imødekomme moderne børns ændrede potentialer.

“

Rummelighedsdebatten indeholder mange smukke tanker, der er blot aldrig fulgt penge med projektet

”

Og jeg kan sagtens se en pointe i, at vi skal passe på med udelukkende at problematisere børnene, men også huske at stille spørgsmål til, om vore institutioner passer til tidens børn, og om de ansvarlige voksne er for dårlige til at tackle de mest urolige og dermed medvirkende til at gøre dem til "problembørn".

Rummelighedsdebatten indeholder mange smukke tanker, der er blot aldrig fulgt penge med projektet. Økonomiaftalerne mellem regeringen, kommunerne og amterne i 2003 slog udtrykkeligt fast, at udgifterne til specialundervisningen skal bremses, blandt andet ved at "øge rummeligheden i den almindelige undervisning".

Man kan ikke lade være med en gang imellem at spekulere over, for hvis skyld er det lige præcis, det er en god ide? Er det for de børn, vi sluser ind i den gennemsnitlige børnegruppe? Eller er det for de børn, som er der i forvejen?

Grænselandet til en diagnose

Når det så er sagt, skal vi også huske på, at børns urolige adfærd ikke altid er et resultat af opvækstvilkår og livssituation, men også *kan* være et symptom på iboende vanskeligheder hos barnet selv!

Det er ikke uden betydning, at de seneste ti års teknologiske udvikling har gjort os i stand til at redde børn, der tidligere ville være gået "tabt". Det har også betydet, at flere børn end nogensinde før har brug for ekstra hjælp, fordi de befinder sig i grænselandet til en diagnose. De fungerer ikke nødvendigvis dårligt nok til at få stillet en

egentlig diagnose og dermed udløse støttetimer, men de fungerer heller ikke godt nok til at glide ind i en almindelig børnegruppe.

Hvis vi skal tro svenske undersøgelser (Gillberg, 1995, 2000) er der i øjeblikket mellem et og tre børn i hver klasse, som har milde dysfunktioner i hjernen, som følge af graviditets- og/eller fødselskomplikationer. (Disse komplikationer inkluderer også miljømæssige påvirkninger som alkohol og stoffer undervejs i graviditeten, hvilket der som bekendt ikke just er blevet færre af de seneste ti år!)

Det store spørgsmål er så:

Hvordan skelner vi mellem børn, som har neurologisk betingede dysfunktioner, og børn, som har mere opvækst/adfærdsbetingede problemer?

Umiddelbart ser de jo ens ud udefra – de er urolige, larmende, rastløse, ukoncentrerede, impulsstyrede og så er der flest drenge!

Men vi ved, at der er meget stor forskel på hvilken pædagogik, der virker, afhængig af den baggrund barnet har for sine problemer.

Med fare for at dette fremstår en smule overfladisk er her nogle "tommelfingerregler", som enhver pædagog eller lærer kan betjene sig af i den første indledende skelnen – før den pædagogiske strategi tilrettelægges.

Næsten uafhængigt af hvilken type neurologisk dysfunktion, der er medvirkende årsag til børns problemer, så har disse børn nogle fælles træk.

“

Lad være med at reagere på trusler om ulydighed, de skal ignoreres. Kun faktiske handlinger kræver din opmærksomhed

”

Svend, Martin og papkortene

Hvis man i en børnehaveklasse lokaliserer to drenge, Svend og Martin, som begge har en meget urolig og forstyrrende adfærd, så kan de ved nærmere eftersyn alligevel adskille sig fra hinanden på nogle væsentlige punkter.

Martin, som har nogle opvækstbetingede problemer, har udviklet særlige overlevelsesstrategier, så han er god til "at regne den ud". Han kan godt finde ud af at sætte balladen i gang og samtidig regne ud, hvordan Svend igen skal komme til at sidde med "aben". Martin har i udpræget grad "strategisk intelligens".

“

Børns urolige adfærd ikke altid er et resultat af opvækstvilkår og livssituation, men kan også være et symptom på iboende vanskeligheder hos barnet selv!

”

Svend derimod, hvis problemer er neurologisk funderet, bliver selvfølgelig frustreret, men kan ikke finde ud af, hvordan han skal give problemet videre, eller hvordan han kan undgå, at det altid ender hos ham, så han er nem at få øje på, når der skal rettesættes. Svends hjerne *persevererer*, som det kaldes, han går i stå, gentager, har svært ved at ændre allerede indlærte strategier.

Både Svend og Martin kan have meget kort, samlet koncentrationstid, men hvis man tager dem ud i én til én kontakt, vil man hurtigt opdage, at Martins koncentrationstid kan forlænges, mens Svends er den samme også udenfor gruppen.

Mens de så er udenfor, kan man også lave en lille øvelse med dem. Jeg har 40-50 papkort (7 X 7 cm.) med forskellige symboler og farver (en rød trekant, to grønne trekanter, tre blå trekanter, en rød stjerne, to grønne stjerner osv.)

Så bliver Martin stillet den opgave, at han skal lave et mønster med papkortene. Der er ikke ét rigtigt svar, så uanset hvordan han lægger kortene, om det er efter farve, symbol, antal eller som en blomst, så siger jeg: "Det er fint". Så ødelægger jeg hans mønster og blander kortene på ny og siger: "Kan du lægge et nyt?" Det kan være han brokker sig lidt, men han *kan* lægge et nyt!

Hvis Svend bliver givet den samme opgave, vil han sandsynligvis efter beskeden "Kan du lægge

et nyt?" lave præcis det samme mønster igen. Det kan godt være, at han sidder og skælder ud på sig selv imens: "Nej, det er forkert, nej, nej..." – men han har svært ved at tilbageholde impulsen til at gentage det mønster, han allerede har lavet. Han ved, det er forkert, men hjernen *persevererer*.

Derfor er det også uhyre vigtigt, at børn som Svend ikke får lov til at gennemføre alt for mange forkerte opgaveløsninger, for selv med en meget høj intelligens vil børn med neurologiske problemer være tilbøjelige til at gennemføre den allerede afprøvede strategi.

De har svært ved at lære af deres erfaringer, selv når det gør ondt! Så i de fleste former for selvstændigt arbejde vil Svend have brug for styring, strukturering – en voksenguide. Problemet er selvfølgelig – hvad laver lige de 20 andre børn i gruppen eller i klasselokalet imens?

Svend i følelsernes vold

Endelig vil jeg pointere, at hvis man taler med andre voksne, der er omkring de samme børn, for eksempel personalet i SFO'en, er det typisk, at man kan blive enige om grundtrækkene i Svends personlighed, men rygende uenige om, hvem Martin er. Martins evne til beregning betyder nemlig også, at han er i stand til at være forskellig afhængig af, hvilken voksen der er tilstede, og hvad der kan betale sig/er risikabelt, mens Svend stort set er den samme uafhængigt af, hvem der er omkring ham. Han kan godt ønske at geare ned, når en afholdt lærer eller pædagog viser sig i lokalet, men det er ikke umiddelbart noget, han selv styrer.

Når Svend og Martin kommer i affekt, er der også en tydelig forskel i, hvordan de håndterer det. Årsagen kan godt være den samme, men Martin er i stand til at styre sine følelser og falde ned i en fart, hvis der kommer en voksen, han har stor respekt for. Så hans raseri- eller følelsesudbrud har mere karakter af effekt end affekt!

Svend kan godt ønske sig at kunne det samme som Martin, når den voksne er der, men han skal have hjælp til at "komme ned". Han kan ikke selv, han vil gerne! Det er ikke ham, som styrer følelserne, men følelserne der styrer ham.

Som til et spædbarn

Hjælpen til en dreng som Svend er monotoni. Sænk dit kropstempo, gør din tale langsom og sig og gør de samme ting, som du ville gøre ved et spædbarn, Stryk ham rytmisk på armen, sig: "Ja

ja, ja ja, så så, osv. Til han langsomt falder ned igen. Det tager tid, men han bliver meget glad for indsatsen.

(Her er så lige igen et "mindre" problem med de 20 andre børn i rummet, der alle følger interesseret med i projekt "Få Svend til at falde til ro" i projekt "Rummelig folkeskole".)

Denne grundlæggende skelnen mellem børn med neurologiske problemer, der ikke nødvendigvis afstedkommer en diagnose, og børn med opvækstrelaterede problemer er sandsynligvis en

“

Martin er ofte vokset op med alt for meget af, hvad han har lyst til, og alt for lidt af, hvad han har brug for – en følelsesmæssig fejlerenærning

”

skelnen indenfor den gruppe børn, der udgjorde de 10%, der var mere eller mindre konstant forstyrrende.

Personligt tror jeg ikke, at børnene med de neurologisk betingede problemer udgør den ene procent, som læreren ønsker væk fra klassen. Tværtimod vil disse børn ofte være "lettere at synes om", fordi "vi kan mærke, at de gør, hvad de kan, de forsøger, men slår ikke til!"

Følelsesmæssig fejlerenærning

Det er faktisk sværere at håndtere denne verdens Martin'er, netop fordi de har strategisk intelligens.

De er meget dårlige til at vurdere egne følelser og evner, men ofte vældig gode til at gennemskue den voksne, det vil sige omdanne følelser til et middel, der rammer de voksnes sårbarheder!

De har svært ved at tage imod beskeder, men også svært ved at aktivere sig selv. Og når relationen falder væk – med den voksne, med andre børn – så har de svært ved at håndtere den tomhed, det for mange af dem er, at være overladt til sig selv.

Martin er ofte vokset op med alt for meget af, hvad han har lyst til, og alt for lidt af, hvad han har brug for – en følelsesmæssig fejlerenærning.

Så når alt andet slår fejl, kan man altid starte en ny konflikt eller dulme rastløsheden med diffus aktivitet. Det er bedre end at være overladt til sig selv.

Udagerende og indadvendte

Men selv i gruppen af børn med opvækstrelaterede problemer vil det være nødvendigt at lave endnu en skelnen. Selv om disse børn har grundlæggende *kontaktforstyrrelser* til fælles, kan det udarte sig på meget forskellig vis afhængig af: barnets egne ressourcer, graden af omsorgssvigt, hvor tidligt i barnets liv oplevelsen af svigt er startet eller om barnet har haft mulighed for tilknytning til andre voksne end forældrene.

Der kan også indenfor kontaktforstyrrelser opdeles i to hovedgrupper:

- 1) *de udagerende*, som er lette at få øje på, fordi de fylder med hyperaktivitet, aggression og destruktivitet, og
- 2) *de indadvendte*, som let kan overses, fordi de mest almindelige karaktertræk er overdreven tilpasning – "de voksne børn" – depression, dissociation og følelsesmæssig tilbagetrækning.

“

Med børn som Martin skal man starte med at gøre op med sig selv, hvor ens personlige grænser går, hvilke konflikter der er virkelig vigtige, for man kan få alle de konflikter det skal være

”

Hvad du kan gøre

I denne artikel vil jeg afslutte med et par mulige, pædagogiske tiltag i forhold til de børn, som ligner Martin mest, de udagerende. Ikke fordi de stille børn ikke også har brug for pædagogisk opmærksomhed, men fordi de er en artikel for sig selv.

Med børn som Martin skal man starte med at gøre op med sig selv, hvor ens personlige grænser går, hvilke konflikter der er virkelig vigtige, for man kan få alle de konflikter det skal være, og de voksne bliver altid trætte først. Nogle af de metoder, vi betragter som god pædagogik i forhold til gennemsnitlige børn, vil med netop denne type børn virke som at forsøge at slukke et bål med benzin!

Så:

1. Lad være med at reagere på trusler om ulydighed, de skal ignoreres. Kun faktiske handlinger kræver din opmærksomhed.
2. Vis at du ved, hvad der foregår, også gerne sprogligt.
3. Lav nogle regler for Martin som indbefatter en forhåndsfortolkning af hans mulige reaktioner. (F.eks. "Når du ikke kan koncentrere dig længere, så kan du begynde at sidde uroligt, og så ved jeg, at du gerne vil lidt ud på gangen til en pause". Når han så er urolig første gang, gribes han med ordene: "Jeg er glad for, at du så tydeligt viser mig, at du har brug for en pause," eller "Det var alligevel tidligt, du havde brug for en pause" osv. – her ville en ekstra voksen i lokalet være en befrielse!
4. Når Martin laver ballade eller slår, så husk at give det eventuelle offer al opmærksomheden,

omsorg og trøst og ignorerer Martin, som så ofte ender med at spørge "Skal du slet ikke spørge mig, hvorfor jeg gjorde det?" For slet ikke at tale om, at alle de andre børn i klassen er lige ved at synes, der er gevinst i at blive drillet.

5. Opfat problemet som du vil, det er dig, som har sproget og kan fortolke adfærden.

Selvfølgelig kan der også gøres andre ting, og nogle vil afhænge af, hvad vi som professionelle voksne kan stå personligt inde for.

Dette er blot tænkt som et indslag i den igangværende debat om rummelighed, som fra mit ståsted – og midt i endnu en sparerunde – må være det, man kalder en pædagogisk udfordring!

Ann-E. Knudsen, f. 1960. Lektor i dansk og psykologi. Har siden 1996 arbejdet med neuropsykologi og hjerneforskning.

Forfatter til bøgerne: "Pæne piger og dumme drenge" og "Seje drenge og superseje piger" (Schønbergs forlag). Medforfatter til "Køn, karakterer og karriere".

Udkommer inden jul med bogen "Hallo – Er der hul igennem? Dit barns hjerne 0-18 år" (Schønbergs forlag).

Det pædagoger er gode til: Indsigt i børn

Hvis man bliver opmærksom på tegn på, at der kan være noget galt i forhold til et barn, skal man tage udgangspunkt i det, man som pædagogisk medarbejder er god til: Indsigt i børns vilkår og udvikling. Denne viden skal man ikke holde for sig selv. Det er vigtigt, at man ikke af misforstået hensyn til for eksempel forældrene undlader at gå videre med sine iagttagelser. Hensynet til barnet skal altid komme i første række.

Det er derfor særligt vigtigt, at det pædagogiske personale også inddrager overvejelser over barnets egen oplevelse af sin situation i refleksionen over de forskellige nedskrevne iagttagelser fra barnets hverdag i institutionen. Det vil i den forbindelse også være vigtigt at lytte til, hvordan barnet opfatter situationen – naturligvis under hensyntagen til barnets udvikling samt situationen i øvrigt.

Citat fra Håndbog om hjælp til børn og unge gennem dialog og samarbejde med forældrene - www.social.dk